

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 20 (2020), št. 3

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2020

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /
HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>
ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /
ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, † dr. Ivo Banac (ZDA / USA), dr. Rajko Bratuž,
dr. Neven Budak (Hrvaška / Croatia), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,
dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš,
dr. Tomaž Kladnik, dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Jože Mlinarič,
dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / Italy), dr. Marijan Premović (Črna Gora / Montenegro),
dr. Andrej Rahten, dr. Töne Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / Hungary),
dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / Austria)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča
Koroška cesta 53c, SI-2000 Maribor, Slovenija
e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / Bank Account:

Nova KBM d.d.
SI 56041730001421147

Prevajanje / Translation:

Knjižni studio d.o.o.

Lektoriranje / Language-editing

Knjižni studio d.o.o., Ana Šela

Oblikovanje naslovnice / Cover Design:

Knjižni studio d.o.o.

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Knjižni studio d.o.o.

Tisk / Printed by:

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvlečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and 'America: History and Life'.

This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and international database Scopus (h, d).

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,

je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa sta omogočili Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Mestna občina Maribor.

Co-financed by the Slovenian Research Agency and City of Maribor.

Studia
Historica
Lovenica

Kazalo / Contents

V spomin / In Memoriam

In Memoriam – prof. dr. Ivo Banac (1947–2020).....649

Članki in razprave / Papers and Essays

DARKO DAROVEC: **Prisege zvestobe istrskih mest v 12. stoletju** 655
The oaths of fidelity of the Istrian towns in 12th Century

FILIP ČUČEK: **Delovanje Radoslava Razlaga v štajerskem deželnem zboru**.....689
Radoslav Razlag's activities in the Styrian Provincial Assembly

MOJCA ŠORN: **Spremembe v medčloveških odnosih v obdobju pomanjkanja in lakote (Ljubljana: 1914–1918)**.....713
Changes in interpersonal relationships during the period of shortage and hunger (Ljubljana: 1914–1918)

MAJA LUKANC: **Produkcija diplomatskega vedenja v jugoslovanski in poljski povojni diplomatski praksi (1945–1947)**.....735
Production of diplomatic knowledge in Yugoslav and Polish post-war diplomatic practice (1945–1947)

URŠKA LAMPE: **Kako je ujetništvo spremenilo družinsko življenje: primer deportancev iz Julijske krajine v Jugoslavijo po drugi svetovni vojni**.....773
How captivity changed family life: the case of deportees from the Julian March to Yugoslavia after World War II

ANA ŠELA, DAVID HAZEMALI in TADEJA MELANŠEK: **Ustroj in delovanje slovenske tajne politične policije v drugi polovici šestdesetih let dvajsetega stoletja**.....811
The organisational structure of the State Security Service in the Slovenian Lands in the second half of the 1960s

S H S

Studia Historica Slovenica

- GORAZD BAJC, TADEJA MELANŠEK in DARKO FRIŠ: Uvod v zgodovino spremljanja britanske obveščevalne dejavnosti na Slovenskem – "samoevalvacije" slovenske Službe državne varnosti 839
Introduction to the history of British intelligence activities surveillance on Slovenian soil – "self-evaluation" of the Slovenian State Security Service
- ANA ŠELA in DAVID HAZEMALI: Spremljanje slovenskih delavcev na začasnem delu in bivanju v Zvezni republiki Nemčiji v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja: prispevek k poznavanju zgodovine slovenske Službe državne varnosti 879
The monitoring of Slovenian guest workers, who were temporarily living and working in the Federal Republic of Germany in the 1970s: a contribution on the history of the Slovenian State Security Service
- MARKO ZAJC: Poletni aferi kritičnih misli. Tomaž Mastnak in Dimitrij Rupel, slovenska kritična intelektualca med jugoslovansko in slovensko javnostjo v letu 1986 921
The two summer scandals of critical thought. Tomaž Mastnak and Dimitrij Rupel, Slovenian critical intellectuals between the Yugoslav and Slovenian public in 1986
- POLONA TRATNIK: Pravljica: družbena resničnost in *mirabilis* – s posebnim ozirom na renesančne različice pravljice o Pepelki.....957
"Fairy" tale: social reality and mirabilis – with a particular regard to the renaissance variations of Cinderella tale
- Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts**.....985
- Uredniška navodila avtorjem / Editor's Instructions to Authors** 993

S *Studia*
H *Historica*
S *Slovenica*

Studia Historica Slovenica /

letnik / year 20 (2020).....1003

*Studia
Historica
Slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2020-18
1.01 Izvirni znanstveni članek

Prisege zvestobe istrskih mest v 12. stoletju

Darko Darovec

Dr., redni profesor
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino
Koroška cesta 160, SI-2000 Maribor, Slovenija
Inštitut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja
Čentur 1f, SI-6273 Marezige, Slovenija
e-pošta: darko.darovec@um.si

Izvilleček:

Zgodovinopisje še danes zaposlujejo vprašanja ali je šlo pri *prisegah zvestobe*, ki so jih sredi 12. stoletja Beneški republiki izrekala najpomembnejša istrska mesta, zgolj za sklepanje prijateljskih vezi ali za sklepanje zavezništev proti skupnim sovražnikom ali celo za podreditev istrskih mest? V kolikor je tedaj dejansko šlo za sklepanje zavezništev tudi po medsebojnih spopadih, kasnejši dogodki pričajo v podporo dejstvu, da so bile prisege zvestobe prvi korak h kasnejši neposredni podreditvi istrskih mest Beneški republiki, osnova procesa, ki se je zaključil šele leta 1420. Osnovna hipoteza članka pa je, da je potrebno te dogodke razumeti in interpretirati v skladu s tedanjim prevladujočim sistemom reševanja konfliktov, ki je temeljil na avtonomnosti vsakokratne skupnosti v okviru občje veljavnega rituala, sestavljenega iz treh faz: dar/*homagium*, prisega zvestobe/*fidelitas*, in zaključni akt, trajni mir/*pax perpetuum*.

Ključne besede:

Benetke, Istra, zvestoba, obredi, svečanosti, srednjeveški običaji, reševanje sporov

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 20 (2020), št. 3, str. 655–688, 78 cit., 12 slik
Jezik: slovenski (izvilleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod¹

Že nekateri znani istrski zgodovinarji 19. in prve polovice 20. stoletja – Pietro Kandler,² Carlo De Franceschi,³ Bernardo Benussi⁴ in Giovanni De Vergottini⁵ – so sorazmerno veliko pozornosti posvečali tako imenovanim prisegam "zvestobe" (*fidelitas*), s katerimi so se v 12. stoletju glavna istrska mesta – Koper in Izola (1145), Pulj (1145, 1150), Rovinj, Poreč, Novigrad, Umag (1150), Milje in Trst (1202) – zavezala Beneški republikli.

Še danes se zgodovinopisci sprašujemo, ali so bile tovrstne prisege samo način sklepanja prijateljskih vezi med enakovrednimi skupnostmi ali vzpostavljanje zavezništev proti skupnim sovražnikom ali pa so kazale na podrejenost istrskih mest. Ali pa je, kot je zapisal Kandler, šlo le za akt, ki "ni prinašal druge obveznosti kot le moralno zavezo prisežnika, da ne bo napadal ali izdajal"⁶

V kakšnem drugačnem zgodovinskem kontekstu bi bile prisege zvestobe (*fidelitas*) verjetno lahko zgolj dokaz o pestrih pomorskih gospodarskih dejavnostih, ki so potekale med severnim Sredozemljem in srednjo Evropo, vendar poznejši dogodki jasno pričajo v prid dejstvu, da je bila prisega zvestobe istrskih mest Beneški republikli prvi korak k njihovi neposredni podreditvi. Gre za začetke procesa, ki se je zaključil šele leta 1420 s padcem posvetne oblasti oglejskih patriarhov, a tudi uvod v razvojni tok dogodkov, ki je privedel do beneških pomorskih posesti (*Stato da Mar*). Presenetljivo je tudi dejstvo, da so bila istrska mesta v tistem času del Svetega rimskega cesarstva, Benetke pa so, vsaj v določenem obdobju (1160–1177), veljale za njegovo sovražnico.

---

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa št. P6-0138: *Preteklost severovzhodne Slovenije med srednjo Evropo in evropskim jugovzhodom*, ter raziskovalnih projektov št. J6-9354: *Kultura spominjanja gradnikov slovenskega naroda in države* in št. J6-1807: *Družbene funkcije pravljic*, ki jih financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

² Pietro Kandler, *Notizie storiche di Pola* (Poreč: Tipografia di Gaetano Coana, 1876) (dalje: Kandler, *Notizie storiche di Pola*); Pietro Kandler, *Codice Diplomatico Istriano (CDI)*, zv. I in II (Trst: Editore Tipografia Riva S.p.A., 1986) (dalje: Kandler, *CDI*).

³ Carlo De Franceschi, *L'Istria, Note storiche* (Poreč: Tipografia di Gaetano Coana, 1879), str. 100–112 (dalje: De Franceschi, *L'Istria*).

⁴ Bernardo Benussi, "Nel medio evo, Pagine di storia istriana", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* 13 (1897), str. 309–396 (dalje: Benussi, "Nel medio evo"); Bernardo Benussi, *Pola nelle sue istituzioni municipali sino al 1797* (Benetke: A spese della Deputazione, 1923); Bernardo Benussi, *L'Istria nei suoi due millenni di storia* (Trst: Tipografico G. Caprin, 1924) (dalje: Benussi, *L'Istria nei suoi due millenni*).

⁵ Giovanni De Vergottini, "L'Impero e la 'fidelitas' delle città istriane verso Venezia", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* 53 (1949) Venezia, str. 87–104 (dalje: De Vergottini, "L'Impero e la 'fidelitas' delle città istriane verso Venezia"); Giovanni De Vergottini, *Lineamenti storici della costituzione politica dell'Istria durante il Medio Evo*, vol. I (Rim, Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, 1924), str. 64–95 (dalje: De Vergottini, *Lineamenti storici*); Giovanni De Vergottini, "La costituzione provinciale dell'Istria nel tardo Medio Evo", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* 38 (1926), str. 81–127, in 39 (1927), str. 9–60.

⁶ "... nè importava maggior debito che di non osteggiare e tradire." (Kandler, *CDI*, I, str. 271).

V prispevku želim prikazati, kako te dogodke brati, interpretirati in razlagati skladno s tedanjimi družbenimi odnosi in zlasti z običajnim sistemom reševanja konfliktov v okviru obreda: dar, zvestoba, mir (*homagium, fidelitas, pax*), kot ga tedaj opisujejo notarski zapisi ter drugo pisno in ilustrativno gradivo.

Stiki med istrskimi mesti in Benečani v 10. stoletju

V 9. in 10. stoletju so imela istrska mesta in Benetke dvoje skupnih nasprotnikov, Hrvate (napad na Sipar, Umag, Novigrad in Rovinj leta 876) in Saracene. Benečani so imeli v boju proti njim vodilno vlogo, kar so znali tudi spretno izkoristiti. Leta 932⁷ se je Koper, tedaj že najpomembnejši beneški zaveznik v Istri, obvezal, da bo beneškega doža do njegove smrti oskrboval s 100 amforami vina letno, beneškim meščanom v Koprju pa bo zagotavljal zaščito, kakršno naj bi v zameno še naprej imeli tudi Koprčani pri gibanju po beneškem ozemlju. Gian Rinaldo Carli to listino poimenuje pogodba o prijateljstvu (*Trattato di amicizia*).⁸

Dogajanje priča o sklepanju pogodb med mesti različnih državnih entitet; morda je pri tem sicer šlo za samosvoje dejanje Koprčanov, ki so na ta način poskušali ublažiti posledice tedanje uvedbe beneške trgovinske zapore proti Istranom, potem ko se je istrski mejni grof Winterij (*Wintherius*) najprej poskušal beneški trgovinski zapori zoperstaviti z nasilnimi ukrepi, tako da je začel ropati njihove posesti in pleniti beneške ladje. Vendar je istrski mejni grof Winterij naslednje leto potrdil dogovor Koprja in drugih istrskih mest z Benečani, kar ne priča le o določeni samostojnosti, temveč tudi o političnem vplivu istrskih mest. Listina iz leta 933 namreč še podrobneje določa oziroma osvetljuje dogajanje v deželi; z njo se vsa poglobljena istrska mesta in kašteli obvezujejo spoštovati beneško premoženje v Istri, zavezujejo se vrniti dolgove ter zavezniško delovati celo nasproti kraljevi oblasti. Po beneških gospodarskih sankcijah je mir med predstavniki istrskih mest in mejnim grofom v Rialtu leta 933 pomenil zmago Benečanov ter potrditev njihovih že pridobljenih privilegijev na istrski obali. Vrhu tega so se Istrani zavezali, da bodo pravočasno obveščali beneške meščane v Istri v primeru, če bi jim italjski kralj zagrozil z vojno.⁹

Da je sklepanje pogodb med istrskimi mesti in Benečani potekalo v znamenju velike avtonomnosti, priča tudi dokument iz leta 977.¹⁰ Tedaj so v imenu cesarja Otona II. grof Sikard in prebivalci mesta Koper (*cum cunctis habitantibus in civitate Justinopolim, tam maiores, quam et minores vel mediocres*),

⁷ Kandler, *CDI*, I, l. 932, str. 155–156.

⁸ Gian Rinaldo Carli, *Delle antichità italiane*, Parte quarta (Milano, 1790), str. 170.

⁹ Kandler, *CDI*, I, l. 933, str. 157–160.

¹⁰ Kandler, *CDI*, I, l. 933, str. 177–178.

Motiv Kopra na votivni podobi bratovščine servitov iz leta 1738 (Pokrajinski muzej Koper)

komaj leto dni po ustanovitvi Velike vojvodine Karantanije (976), neodvisno sklenili oziroma potrdili prejšnje dogovore in pogodbe z Benečani, čeprav so tudi slednji tedaj še vedno priznavali bizantinsko nadoblast. Ker so se odnosi med Benetkami in nemškimi cesarstvom po uboju doža Candiana IV. leta 976 poslabšali, so istrska mesta, posebno Koper, poskušala to okoliščino izrabiti za potrditev obveznosti, o katerih so se dogovorili leta 932 in 933, ter ohraniti stabilne trgovske stike z Benečani. Grof Sikard je s skabini (*scabinus*) v "*actum in civitate Justinopolim*", kot je mesto v dokumentu dosledno označevano, potrdil obljubo (*promissio*) iz leta 932, sprejeti pa so morali še posebnega doževega uradnika v mestu, ki je nadzoroval izvrševanje sklepov, kar je bil prvi tak primer v deželi. Koper se je še obvezal, da bo v primeru vojne istrskih mest z Benečani ostal nevtralen. Poleg tega je cesar Oton II. leta 974 Kopru in Piranu priznal pravico do obrambe svojega ozemlja z lastno vojsko, kar skupaj s pravico do nižjega sodstva nakazuje na že obširen mestni teritorij, ki ga je v škofovi odsotnosti in ob dveh podrejenih cerkvenih uradnikih očitno upravljal posvetni oblastnik – grof Sikard.

Odlično podobo ponovnega pridobivanja mestnega ozemlja daje diploma cesarja Konrada II. iz leta 1035. Cesar je v zahvalo za izkazano zvestobo,

---

verjetno proti nemirnemu koroškemu vojvodi Adalberonu, podelil meščanom mesta Kopra ("*homines habitatores civitatis Iustinopolis, que alio nomine Capras vocatur*") nekatere kraje na meji proti Momjanu, in sicer polovico Novega grada (ki ga je težko lokalizirati), potem Skorušico (Oskuruš/*Fontanam fuscam*), Brda (*Wardaweglam*), Maurijevo (*Valem Mauriacam*), Hrvoje (*Turris capriaca*) in Brič (*Curtis Bruce*) "ter zemljo vzdolž Dragonje vse do morja z vsemi pritiklinami". Pomembna je še druga točka listine, v kateri je cesar potrdil meščanom Kopra veljavnost zakonov in pravnih običajev, po katerih so živeli njihovi predniki ("*legem et rectam consuetudinem qua parentes eorum vixerunt*"), kar je bilo poudarjeno tudi v pogodbi z Benečani iz leta 977. S to cesarsko listino so Koprčani veliko pridobili, saj jim je bilo oproščeno plačevanje javnih dajatev in zagotovljena pravica do proste trgovine na vseh cesarskih ozemljih, obenem pa jih je sam cesar priznal in potrdil kot pravni subjekt in pravno skupnost, torej jim je priznal komunsko avtonomijo, ki jo izpričujejo že listine iz let 932, 933 in 977, ki zato vsekakor sodijo med najpomembnejše dokumente koprške zgodovine.

Gospodarski razvoj mest in širitev beneškega vplivnega območja

Beneška premoč na morju se je utrdila tudi z uspešnim zaključkom kaznovalnega pomorskega pohoda v letih 998–1000 proti Hrvatom in Neretljanom, gusarjem, kot so jih tudi označevali Benečani, ker so jim morali dobro stoletje plačevati za neovirano plovo po Jadranu. Takrat si je beneški dož Peter Orseolo nadel naziv vojvode (*dux*) Dalmacije, Benetke pa so odtlej spomin na ta dogodek vsako leto na predvečer Vnebohoda obeleževale s svečanostjo, imenovano "*Sposalizio del Mar*", ko je beneški dež v spremstvu številnih bark (od 1253 dalje vselej na svečani galeji, t.i. Bucintoru) vrgel zlati prstan v morje.¹¹

Odlomek iz knjige *Italske starožitnosti (Antichità Italiane)* Gian Rinalda Carlija opisuje te dogodke: "Dož je leta 998 izplul z mogočno floto, kot lahko preberemo v t. i. *Sagorninovi* kroniki in v kroniki *Dandola*, ki jo je tudi natančno prepisal: odplul je do Gradeža; od tam v Poreč, kjer je po vztrajnih prošnjah škofa *Andreja* vstopil v mesto in obiskal cerkev sv. Mavra; nato na otok sv. Andreja, kjer so ga obiskali puljski škof *Bertald* in duhovščina. Zatem je odplul do mesta Rab, prebivalci katerega so mu prisegli zvestobo, enako kot meščani Krka; potem je zasedel Zadar, Trogir, Šibenik: in ker je ob tej priložnosti zajel in zaslužnil štirideset od najpomembnejših Neretljanov, mu je kralj *Muncimir*

¹¹ Glede te svečanosti prim. *Enciklopedija Treccani*, https://www.treccani.it/enciclopedia/sposalizio-del-mare_%28Enciclopedia-Italiana%29/, pridobljeno: 7. 10. 2020.

Bucintoro v pristanu na dan Vnebohoda; Canaletto (1697–1768) (Wikimedia Commons)

predlagal mirovno pogodbo, s katero se je odpovedal vsakršni pravici do davka in se obvezal, da bo Benečanom dovolil prosto trgovati."¹²

Sledilo je obdobje, ki ni bilo zaznamovano z vojnami z gusarji ali z Benečani. Istrska mesta so doživela postopno gospodarsko rast (tudi na račun križarskih vojn), razvijalo se je poljedelstvo, predvsem oljkarstvo in vinogradništvo, ribolov ter solinarstvo, precejšnje blagostanje pa so mesta ustvarjala tudi s pomorsko in zaledno trgovino ter z obrtnimi izdelki.

V njihovem vzponu pa so Benetke videli nevarnost za svoje gospodarstvo, kar naj bi bil razlog, da so se istrska mesta znašla v sporu z Beneško republiko. Benusi tako zagovarja mnenje, da naj bi se leta 1145 Benečanom najprej uprla Pulj in Koper (s tedaj pripadajočo Izolo) in doživela poraz. Mesti naj bi bili prisiljeni "priseči zvestobo" (*facere fidelitatem*) beneškemu dožu in se obvezati za vojaško pomor-

---

¹² Gian Rinaldo Carli, *Delle antichità italiane*, Parte quarta, Seconda edizione riveduta dall'autore ed accresciuta (Milano, 1795), str. 219 (dalje: Carli, *Delle antichità italiane*, IV, 1795). Sicer je v času pohoda beneškega doža Pietra Orseola Hrvaški vladal kralj Svetoslav, knez Muncimir ali Muntimir (cca. 892–910) pa se je očitno ohranil v spominu Benečanov kot tisti, ki je uvedel pristojbine za plovo ob hrvaškem morju. Mir leta 1000 naj bi bil sklenjen s poroko med Svetoslavovim sinom Stjepanom in hčerko beneškega doža.

Poreč, mozaik v Eufrazijski baziliki iz 6. stoletja, UNESCO dediščina (Wikimedia Commons)

sko pomoč.¹³ Sledila naj bi ponoven upor Pulja (1149) in njegova ponovna prisega zvestobe (1150), ki naj bi doletela še druga v uporu sodelujoča mesta: Rovinj, Poreč, Novigrad in Umag. Morala so se zavezati za vojaško pomoč v ladjevju in plačevanje davkov (v glavnem v olju in vinu).¹⁴ O pomenu, ki ga je za Benečane imela podreditev krajev od Savudrije do Premanture, naj bi pričal čudovit sprejem, ki ga je doma doživela zmagovita vojska s poveljnikoma Morosinijem in Gradonicom.¹⁵

Navagero v delu *Zgodovina Benetk (Storia di Venezia)* za leto 1150 pripoveduje, da je beneški dož, potem ko si je podredil istrska obalna mesta, k svojim nazivom dodal še "*Dux totius Istriae*". Ta naziv najdemo v listini, s katero so Porečani leta 1150 prisegli zvestobo dožu Morosiniju (*D. Mauroceno Dei gratia gloriosissimo duci Venecie Dalmatie atque Chroacie et tocius Istrie inclito dominatori*), in ponovno v obnovljeni prisegi, datirani z 21. majem 1205. Zaman pa bi ga iskali v drugih javnih listinah,¹⁶ saj je beneški dož v posameznih dokumentih istrskih mest skoraj vselej naslovljen z *Domīnus*.

¹³ Benussi, "Nel medio evo", str. 363–364. Prim. Kandler, *Notizie storiche di Pola*, str. 31–32; De Franceschi, *L'Istria*, str. 106; De Vergottini, *Lineamenti storici*, str. 86–87.

¹⁴ Istrske prislege zvestobe iz leta 1150 so objavljene v Dodatku k Carli, *Delle antichità italiane*, IV, 1795, str. 269–273.

¹⁵ Benussi, "Nel medio evo", str. 375–376.

¹⁶ Prim. ibidem.

Francesco Zanin, San Giorgio Maggiore v Benetkah (Wikimedia Commons)

Nekateri menijo, da so puljski upor leta 1149/1150 spodbudili zgledi dalmatinskih mest, normanski vpadi na Beneško, zasedenost beneškega ladjevja pri ponovnem zavzetju Krfa in upanje na pomoč Pisancev, drugi pa, da je bila odločilna prisotnost cesarja Konrada III. v mestu februarja 1149.¹⁷ Prav v tistih letih je bila celotna severna Istra v sporu s tržaškim škofom Bernardom zaradi desetine, ki jo je pobiral za svojo cerkev. Ko mesta Milje, Koper, Izola, Piran in Umag niso bila več pripravljena plačevati cerkveno desetino, je med škofovi-mi trupami in milicami mestnih lig izbruhnila prava vojna (*maxima werra*). Upornikov nista mogli ukrotiti ne grožnja z izobčenjem ne napoved interdikta. Ko se je cesar Konrad III. leta 1149 izkrcal v Pulju in po kopnem prečil Istro, mu je uspelo med škofom in neposlušnimi mesti poravnati spor in vzpostaviti mir.¹⁸ Istega meseca je tržaški škof "*juxta littus maris*" potrdil darovanje cerkve

---

¹⁷ Kandler, *Notizie storiche di Pola*, str. 31, 76; De Franceschi, *L'Istria*, str. 107; Benussi, "Nel medio evo", str. 371–372; Benussi, *L'Istria nei suoi due millenni*, str. 148; De Vergottini, *Lineamenti storici*, str. 87–88.

¹⁸ De Vergottini, *Lineamenti storici*, str. 87–88.

Beneška galeja v bitki (Wikimedia Commons)

sv. Mučencev in pripadajočega zemljišča samostanu sv. Jurija v Benetkah,¹⁹ kar bi lahko pomenilo, da so v tej fajdi posredovali Benečani, očitno v vlogi zaveznikov in zaščitnikov istrskih mest.

Dokumenti iz leta 1150 dokazujejo, da so bile prisege zvestobe novemu dožu izrečene v potrditev že razvitih gospodarskih in političnih stikov na področju severnega Jadrana, v skladu z določili *fidelitas* iz leta 1145, s katerimi so predstavniki Kopra in Pulja obljubili, da bodo svojo zavezo obnovili ob izvolitvi vsakega novega doža. Vendar je le v aktu iz leta 1153 moč najti potrditev o upor Pulja in sklenitvi miru med Beneško republiko in Puljčani, v imenu katerih so prisegli zvestobo in mir puljski mestni predstavniki ter škof. Dokument iz 1153 se sicer sklicuje na dogodek, ko so Benečani obkolili Pulj s petdesetimi galejami, zajeli več talcev, in sicer naj bi se to zgodilo v tretjem letu vladanja doža Dominika Morosinija, to je okoli leta 1150, zato pri tem dokumentu ne gre za pričevanje o kakem novem upor Puljčanov, temveč o končni sklenitvi sporazuma in miru med puljskim ljudstvom in klerom oz. puljskim škofom na eni in Benečani na drugi strani.²⁰ Pričujoča listina še dokazuje, kako močno je bil v spor vpleten puljski škof Vernerij, saj se je obvezal poravnati nastalo škodo.

¹⁹ Kandler, *CDI*, I, str. 272.

²⁰ Benussi, *L'Istria nei suoi due millenni*, str. 148; Benussi, "Nel medio evo", str. 372.

Priznanje beneške premoči leta 1145 torej ni potekalo brez nasprotovanj. Najglasnejši pri tem je bil Pulj. Uprl se je še leta 1177 in 1193, ko je "Enrico Dandolo dal porušiti del mestnega obzidja, ki je mejil na morje";²¹ vseskozi podjarmljen, celo izropan, napol porušen in prisiljen žrtvovati talce, se je leta 1198 vendarle moral vdati in sprejeti novega beneškega upravitelja: osorskega kneza Ruggiera Morosinija.

Eden od povodov za puljski upor leta 1193 naj bi bila še ena navzočnost vladarja v Istri, in sicer angleškega kralja Riharda Levjesrčnega, ki se je decembra 1192 na povratku iz tretje križarske vojne, med katero ni bil v najboljših odnosih z Benečani, izkrcal v Pulju, nato pa pot nadaljeval preko Goriške in avstrijskih ozemelj.

V vmesnem času je Koper upore istrskih mest dobro izkoristil; ker je ostal lojalen do Benečanov, mu je bila v zahvalo leta 1182 za dobo 29 let podeljena izključna pravica do uvoza pribrodarjene soli na celino, s čimer je postal monopolno *pristanišče za sol* na odseku med Gradežem in Puljem. S tem je pridobil temeljni privilegij, s katerim si je v naslednjem obdobju, tudi ob beneški pomoči, izboril gospodarski primat med istrskimi mesti.

Odnosi med Beneško republiko in Trstom oziroma Miljami, ki sta skušala uiti beneškemu vplivu, še posebno proti koncu 12. stoletja, pa so bili precej bolj napeti. Njuna podrejenost Benetkam je bila le vprašanje časa in ugodne priložnosti. Ta se je ponudila leta 1202.

Iz Benetk je 8. oktobra tistega leta pod poveljstvom ostarelega doža Enrica Dandola, ki je vodil križarje v Sveto deželo, krenila "najlepša flota, ki je kdaj rezala valove Jadrana",²² in se naslednjega dne zasedrila v Piranskem zalivu.

Tržačani in Miljčani, ki so se zbal, da bo dož izkoristil ogromne morske sile, ki so mu bile na voljo, da bi se maščeval za krivice, za katere so jih Benečani dolžili, so to nevarnost poskušali odvrniti tako, da so k dožu odposlali delegacijo, ki mu je ponudila popolno podreditev obeh mest in njunih prebivalcev. Iz Milj sta tako prišla gastald Higelperto/Ingelperto in sodnik Bertaboo, iz Trsta pa gastald Vitale in sodnik Pietro, oba v spremstvu najuglednejših in najvplivnejših mož svojih skupnosti.

Dož jih je prijazno pozdravil in jim odgovoril, da jih milostno sprejema pod svoje okrilje ter naj se vrnejo domov in someščanom oznanijo, da bo kmalu sam prišel v njihovo mesto. In prav zares je odpotoval v Milje in v Trst, kjer so ga z vsemi častmi sprejeli duhovniki, v ornatu, s prižganimi svečami in prazničnim zvonjenjem cerkvenih zvonov, in vsi prebivalci, ki so se podredili njegovi oblasti. Od zbranih meščanov je nato Enrico Dandolo zahteval, da *prisežejo*

---

²¹ Kandler, *Notizie storiche di Pola*, str. 32. Prim. Benussi, *L'Istria nei suoi due millenni*, str. 155.

²² Benussi, "Nel medio evo", str. 392.

Milje, osrednji trg s podestatovo palačo in kapiteljsko cerkvijo (August Tischbein, *Memorie di un viaggio pittorico nel Litorale austriaco* (Trst, 1842)

zvestobo njemu in njegovim naslednikom, da Benečanom zagotovijo popolno varnost, tako za ljudi kot za stvari, ter jih oprostijo vseh dajatev. Meščani obeh mest so se morali zavezati tudi k vsem obveznostim, ki so jih bila dolžna izpolnjevati druga istrska mesta, nazadnje pa jim je dož naložil še dolžnost skrbeti, da na morju višje od Rovinja ne bo piratov.

V Miljah so se s to pogodbo zaobljubile 204 osebe, v Trstu 361, za vsako od obeh mest pa so Benečani pripravili tudi poseben notarski zapis, v katerem so dodali, da se mesto Milje obvezuje vsako leto prispevati 25 orn²³ čistega vina s svojega ozemlja, mesto Trst pa 50 orn, ter da se vsako od njiju zavezuje plačilu 100 funtov zlata, če dogovora ne bi spoštovalo.²⁴

Nato je beneška flota s križarji, znana kot IV. Križarska vojna, nadaljevala svojo pot proti Zadru in Konstantinoplu.

Medtem ko je Beneška republika povečevala svoj vpliv in moč v Dalmaciji ter na spodnjem Jadranu in so njeni odnosi z Normani postajali vse boljši, so tudi istrska mesta razširila pomorsko trgovino in jo zavarovala s sklepanjem *posebnih mirovnih in prijateljskih pogodb* z različnimi dalmatinskimi mesti. Tak primer je mirovni sporazum, ki je bil v tem času podpisan med Rovinjem in Dubrovnikom in obnovljen leta 1188. Tudi Piran, ki je širil svojo trgovino na spodnji Jadran, je s Splitom sklenil dogovor o miru in varnosti na morju, ki ga je nato 4. aprila 1192 s posebnim dokumentom obnovil. Mesti sta se s prisego

²³ 1 orna vsebuje okoli 60 litrov. Za merske enote prim. Darko Darovec, *Davki nam pijejo kri: gospodarstvo severozabodne Istre v novem veku v luči beneške davčne politike* (Koper: Knjižnica Annales Majora, 2004).

²⁴ Prim. Benussi, "Nel medio evo", str. 392–394.

Križarji zavzamejo Zader (1202); Jacopo Tintoretto (1515–1594), Doževa palača, Sala dello Scrutinio (Wikimedia Commons)

vzajemno zavezali k miru in zagotavljanju varnosti tako za osebe kot za ladje, ki bi prispeli v njuni pristanišči. Če je Pirančan Splitčana in je bila obtožba podana piranskemu sodišču, je to bilo obvezano zadostiti pravici v 15 dneh skladno s splitskimi zakoni in običajem, kadar se je storilec nahajal v Piranu; če niti žalivca/storilca prekrška niti prizadete stranke ni bilo v Piranu, je morala biti tožba proti Pirančanu podana ob njegovi vrnitvi, pravica pa je morala biti izvršena skladno s staroveškimi. Na podlagi teh dogovorov sta se mesti obvezali vzdrževati sklenjeni in potrjeni mir v skladu z običaji in zakoni, pošteno in brez goljufij. Zgodovinarji teh dogovorov ne razlagajo kot izrazov podreditve, temveč zgolj kot sodelovanje med avtonomnimi mesti.

Čeprav je pogodbe treba spoštovati, pa se to ni zgodilo vedno. Pogosto so se zaradi rivalstva v trgovanju, ribolovu in tekmovanja za druge vire, pa tudi zaradi pohlepa in želje po prevladi, celo med istrskimi mesti, ki so že vzpostavila dobre odnose, vnemale prave vojne, kakor dokazuje tista med Piranom in Rovinjem leta 1207. Po kratkem uvodu z navedbo časovnih in krajevnih podatkov (Rovinj, 4. januarja 1207) se dokument, ki potrjuje te dogodke, začne z besedami "*Cum lis et controversia et mortalis discordia inter habitatores Rubinii ex una parte, et abitoribus Pirani ex alia parte...*" in konča z "*...in eodem loco de voluntate sui Comunis ad praedictos Rubinienses causa componendae pacis venirent.*"²⁵ Vojna in mir sta torej v tej listini jasno omenjena.

---

²⁵ Kandler, *CDI*, II, I. 1208, str. 384.

Očitno so v tem sporu Pirančani prizadejali več škode, saj so se obvezali plačati odškodnino v višini 20 srebrnih mark (*XX marchas de argento*), Rovinjčani pa so se odrekli maščevanju, tudi v imenu prihodnjih rodov.²⁶ Sklenjeno je bilo, da mora med obema mestoma vedno vladati mir, morebitnim kršiteljem pa je bila zagrožena kazen 100 mark; z isto sankcijo sta si mesti vzajemno jamčili svobodo in varnost ("*sani et salvi*") blaga in oseb, znotraj mesta in na vseh območjih, ki so sodila pod njegovo sodno pristojnost.

Zanimivo pri tem dokumentu je tudi, da dokazuje, da so Pirančani z Rovinjčani sklenili tudi zavezništvo, pri katerem "niti kot zavezniki tretje strani ne bi drugi drugim škodovali", predvsem pa, "če bi Koprčani kadar koli uperili orožje proti Rovinju, jim [Koprčanom] Pirančani ne bi na noben način pomagali."²⁷

Nedvomno tudi ta dokument priča o pestri diplomatski dejavnosti v zgornjem Jadranu v visokem srednjem veku. Tudi reševanje hudih sporov (fajd) med posameznimi mestnimi skupnostmi je torej delovalo po principu avtonomije skladno z običajnim sistemom reševanja konfliktov.²⁸

Republika in cesarstvo

V političnem pogledu je ta pojav zanimiv tudi z vidika odzivov oziroma odnosa cesarja in njegovih zastopnikov do sklepanj priseg zvestobe (*fidelitas*) istrskih mest z Benečani. Leta 1145 je bil mejni grof v Istri Engelbert III. (1124–1173), iz rodbine koroških Spanheimov, ki je bil hkrati tudi mejni grof Toskane, na to mesto pa ga je neposredno imenoval cesar. S tem vprašanjem se še najbolj obsežno ukvarja Vergottini v svojem nazornem članku *L'Impero e le fidelitas istriane*. V analizi mirovnih dokumentov med Benetkami in cesarstvom je Vergottini najprej poudaril, da so cesar oziroma njegovi zastopniki v 12. stoletju priznavali Beneški republiki suverenost, nato pa pojasnil razloge, ki so tičali

²⁶ "*Item quod filii ft. mortuorum donec venerint ad perfectam etatem Rubinienses .... eos eandem pacem firmam per sacramentum sub eadem pena illibata servare cogant, et banc pacem per sacramentum jurare tenentur ex utroque loco se firmam illibatamque servare quilibet mansarius.*" (Kandler, *CDI*, II, I. 1208, str. 384).

²⁷ Prim. *ibidem*; Benussi, "Nel medio evo", str. 395–396.

²⁸ Glede običajnega sistema reševanja sporov v odnosu na sodno (državno!) reševanje sporov glej vrsto novejših prispevkov: Edward Muir, "The Modern Legacy of a Renaissance Feud: 1511 and 1945", *Acta Histriae* 27, št. 3 (2019), str. 545–560; Àngel Casals, "Banditry under the Crown of Aragon: A Historiography in the European Context", *Acta Histriae* 27, št. 3 (2019), str. 581–602 (dalje: Casals, "Banditry under the Crown of Aragon"); Stuart Carroll, "From Feud to Enmity", *Acta Histriae* 25, št. 2 (2017), str. 433–444; Edward Muir, "The Feuding Spectrum: From the Mountains of Albania to the Court of Charles V.", *Acta Histriae* 25, št. 1 (2017), str. 1–10; Romedio Schmitz-Esser, "The Revenge of the Dead. Feud, Law Enforcement and the Untameable", *Acta Histriae* 25, št. 1 (2017), str. 131–130; Ivan Tepavčević, "Pogledi Valtazara Bogišića na Crnu goru i crnogorsko društvo (krvna osveta – između tradicije i modernog društva)", *Annales. Ser. Hist. Sociol.* 28, št. 3 (2018), str. 495–522.

Friderik I. Barbarossa se podvrže oblasti papeža Aleksandra III; Spinello Aretino, freska v Palazzo Pubblico v Sieni (Wikiwand)

predvsem v trgovski uspešnosti republike, in so po njegovem botrovali blede-mu odzivu cesarske oblasti na podrejanje istrskih mest beneškemu dožu – in to celo v obdobju kakih 15 let pred znamenito mirovno pogodbo med cesarjem Friderikom Barbarosso in papežem Aleksandrom III. v Benetkah leta 1177, ko so Benečani veljali za sovražnika (*inimicus*) cesarstva.²⁹

Ta dvojni politični položaj istrskih mest na severnem Jadranu je bil v gospodarskem interesu nemških vladarjev, saj je tako prihajalo do razširjenega prometa in pretoka blaga ter ljudi. Križarske vojne so še bistveno bolj pospešile promet po Jadranu, beneški dož pa je tedaj že bil vladar Benetk, Hrvaške in Dalmacije (*Dux Venetie Dalmacie atque Croacie*),³⁰ torej polovice Jadrana. Istrska mesta so v tem času za ohranitev svojega položaja in varnosti sklepala raznovrstna zaveznitva, trgovske sporazume, prenose lastništev in tkala mnoge druge družbene in kulturne odnose s prebivalci tega sredozemskega zaliva, ki se naj-globlje zajeda v srednjeevropski prostor.

²⁹ Na podlagi mirovnih sporazumov v članku "L'impero e la 'fidelitas' delle città istriane verso Venezia" Vergottini nazorno prikaže, da so cesar ali njegovi zastopniki priznavali Beneški republiki suverenost: "dovolj je, če si pogledamo uvodni del zadnjega sporazuma med cesarstvom in Benečani, ki ga je leta 1136 sklenil Lotar III., ki dobesedno ponavlja beneške sporazume s Henrikom IV. iz leta 1094 in Henrikom V. iz leta 1111. V njih dož nastopa kot suveren vladar, obkrožen s *cristiani principes* v funkciji *rector veneticum regnum* in *amicus* cesarstva." (De Vergottini, "L'Impero e la 'fidelitas' delle città istriane verso Venezia", str. 92). Za *pacta veneta* (967–1220) glej izdajo Ludwig Weiland, *Constitutiones et acta publica imperatorum et regum inde ab a. DCCCXI usque ad a. MCXCVII* (911–1197), ter *Constitutiones et acta publica imperatorum et regum inde ab a. MCXCVIII usque ad a. MCCLXXII* (1198–1272) (Frankfurt: Monumenta Germaniae Historica, 1893 in 1896).

³⁰ Kandler, *CDI*, I, str. 269.

Šele s prihodom oglejskih patriarhov na položaj istrskih mejnih grofov (1209) naj bi se prijateljski odnosi cesarstva do Benetk spremenil.³¹

Gre za obdobje, ko je Koper v času največje avtonomije mestnih skupnosti igral pomembno vlogo v širšem regionalnem okviru tako v odnosu do posvetnih vladarjev oglejskih patriarhov kot goriških grofov in Beneške republike. Prav Beneški republiki je v priobalni Istri od konca 13. stoletja naprej uspelo prevladati, predvsem zaradi tradicionalno tesnih zvez s posameznimi istrskimi mesti.

Toda to je že tema za drugo razpravo,³² vrnimo se k podrobnostim sklenjenih paktov *fidelitas* med istrskimi mesti in Beneško republiko v 12. stoletju, zlasti koprsko-izolskega in puljskega iz leta 1145.

Istrske *fidelitas*

Okrog sredine 12. stoletja so istrska obmorska mesta – leta 1145 najprej Koper (z Izolo) in Pulj (poleg Osorja, Krka in Raba) – začela vstopati v odnose *zvestobe (fidelitas)* do Beneške republike, ki so, po De Vergottinijevem prepričanju, "obalna mesta na morju postavljali v pravo vazalsko razmerje z Republiko." De Vergottini je svojo teorijo nadalje podprl z besedami: "... kot je razvidno iz puljske formule, ne gre samo za prisego zvestobe, ki bi bila konceptualno omejena na pomorsko vazalstvo nekega mesta cesarstva do Benetk, temveč za zvestobo dožu, povsem enako zvestobi katerega koli mesta v Vojvodini, torej za pravo podložništvo."³³ Prav v 12. stoletju so se tudi v drugih deželah Italskega kraljestva izoblikovali specifični odnosi zavezništev in podrejanj med ozemeljsko zmeraj bolj ekspanzivnimi večjimi in manjšimi mestnimi komuni, cerkvenimi zemljišči, vaškimi skupnostmi ter posvetnimi in cerkvenimi fevdalci in, nena zadnje, suverenom, družbeni procesi, ki jih Vergottini označi s terminom *comitatianza* ter jih primerja s tedanjo istrsko stvarnostjo.³⁴

³¹ De Vergottini, "L'Impero e la 'fidelitas' delle città istriane verso Venezia", str. 97.

³² Prim. Marcello Greco, "L'attività politica di Capodistria durante il XIII secolo", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, 49 (1939), str. 1–46; Darko Darovec, *Breve storia dell'Istria* (Videm: Forum, 2010), str. 64–67.

³³ Z *Dogado*, Vojvodino, so Benečani označevali eno od treh svojih najpomembnejših teritorialnih enot (drugi dve: Terraferma in Stato da Mar). Ozemeljsko se je *Dogado* razprostiral ob Jadranski obali med izlivoma rek Pad in Soče, temeljil pa je na bizantinski Vojvodini Veneciji. Puljčani so torej morali tako kot beneški meščani (*cives*) priseči zvestobo dožu in se z njo obvezati, da se bodo udeleževali *expeditionem, exercitum advetaticum*. Prav tako so vsi *homines uniuscuiusque civitatis in finibus Venetiarum* morali *fidelitatem duci facere* (Enrico Besta, *Il diritto e le leggi di Venezia fino al dogado di Enrico Dandolo* (Benetke, 1900), str. 15; De Vergottini, "L'Impero e la 'fidelitas' delle città istriane verso Venezia", str. 91, opomba št. 2).

³⁴ De Vergottini, "L'Impero e la 'fidelitas' delle città istriane verso Venezia", str. 88–89. Za primerjavo glede sklepanj različnih zavezništev med plemstvom v zaledju sredozemskih mest v 13. stoletju prim.: Martin Bele, Tone Ravnikar in Andrej Hozjan, "Današnja slovenska Štajerska v obdobju med letoma 1246 in 1260", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 1–26; Tone Ravnikar in Aleš Maver, "Mestno plemstvo v Slovenj Gradcu med 13. in 15. stoletjem", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 55–78.

De Franceschi meni, da so istrski komuni tistega obdobja težili k neodvisnosti tako od germanskih vladarjev kot od Beneške republike, še zlasti obe najpomembnejši istrski mesti, Koper in Pulj: "... in lahko bi se zdelo, da bolj kot je naraščajoča moč Beneške republike zagotavljala prosto plovo, bolj so si želele izogniti se obvezi, ki jim jo je do Republike nalagalo njeno pokroviteljstvo, za katero so menile, da ga ne potrebujejo več, in bolj so si laskale, da se lahko navsezadnje odresejo odvisnosti tako od mejnih grofov kot od Benečanov." De Franceschi nato nadaljuje: "... pravzaprav se zdi, da se je Koper poigraval z zamislijo, da bi poskušal doseči ta cilj celo s silo, na čelu nekakšne konfederacije obalnih mest; iz česar pa nazadnje ni bilo nič, saj je Beneška republika naglo in odločno zadušila vsakršen sovražen vzgib istrskih mest, da bi še naprej skrbno uveljavljala svoje pravice."³⁵

Rovinjski zgodovinar Bernardo Benussi je pomen prisege zvestobe iz leta 1145 še bolj poudaril, saj je bil prepričan, da je "med Benetkami ter Kopro, Izolo in Puljem leta 1145 zagotovo izbruhnila vojna, če so se decembra tistega leta predstavniki omenjenih mest morali odpraviti v Benetke in tam na Sveto pismo priseči večno, resnično in popolno zvestobo svetemu Marku, dožu Pietru Polaniju (1130–1148), vsem njegovim naslednikom in beneškemu komunu, kot če bi bila mesta beneške vojvodine, in se vrh vsega še obvezati, da bodo taisto prisego ponovila ob izvolitvi vsakega novega doža, kakor so to počela druga beneška mesta."³⁶

Tako De Vergottini kot Benussi in De Franceschi so v tem kontekstu očitno zanemarili mnenje Kandlerja, da so "mesta morala priseči zvestobo svetemu Marku in beneškemu dožu, ki pa ni bila zvestoba podložnika."³⁷ Kandler se je namreč v svoji interpretaciji odmaknil od običajnih fevdalnih odnosov zvestobe: "Sleherni vazal je prisegel zvestobo svojemu gospodu, ne da bi bil s tem oproščen zvestobe, ki jo je bil dolžan vladarju. Leta 1441 se je mesto Fano dožu obvezalo za zvestobo, dajatve, služnost ene galeje, a s pridržkom zvestobe cesarju."³⁸

Istrske *fidelitas* torej niso osamljeni primeri; so del širših družbenih procesov tistega obdobja, predvsem povezovanja manjših komun oziroma skupnosti z večjimi, ki je potekalo skladno z ustaljenimi fevdalnimi tradicijami. Poleg tega je treba pri tovrstnih analizah upoštevati tudi dejstvo, da so avtonomijo v skladu s kanonskim pravom in cerkvenimi običaji zagovarjale krščanske skupnosti na čelu s svojimi škofi. Kot je velevala tradicija se je samo dejanje prisege zvestobe sicer izvrševalo znotraj odnosa med fevdalnim gospodom in vazalom; kljub temu pa je bil po ideološki predstavi tistega časa fevdalni gospod samo božji

---

³⁵ De Franceschi, *L'Istria*, str. 106.

³⁶ Benussi, "Nel medio evo", str. 363–368.

³⁷ Kandler, *CDI*, I, l. 1145, str. 271.

³⁸ *Ibidem*.

predstavnik, saj je njegova moč izhajala iz božje oblasti, slednja pa se je lahko prenašala samo preko božjih odposlancev po naslednji hierarhični lestvici: papež, cesar, kralj, vojvode (*dux*) in tako navzdol; v zgodnjem krščanstvu se je naziv Gospod uporabljal izključno za Boga.

Natanko v tem smislu in v skladu s fevdalnimi običaji, kakor jih je na kratko povzel Kandler, bi bilo treba interpretirati istrske *fidelitas* iz 12. stoletja.

Tako sta, podobno kot mesto Fano, leta 1145 tudi Koper z Izolo in Pulj prisegla zvestobo beneškemu dožu. Poblize si oglejmo vsebino teh dokumentov, ki jo morda še najbolje povzame Benussi.³⁹

Koper in Izola sta obljubila: – 1. da bosta s posadko in orožjem opremila eno galejo na vsakih petnajst, ki jih bodo opremile Benetke; če jih slednje opremijo več, bosta še vedno dolžna opremiti samo eno galejo. Če bo dož ali njegov namestnik, za korist komuna, šel v vojno tostran Dubrovnika in Ancone, mu bosta pomagala z vsemi svojimi silami; – 2. da bosta Benečanom zagotavljala popolno varnost premoženja in posesti na vseh ozemljih, nad katerimi imata oblast; – 3. da bosta v primeru, ko bi kateri od njunih prebivalcev kakšnemu Benečanu prizadejal škodo, poskrbela, da bo prejel polno odškodnino, skladno z običajem dežele; – 4. in nazadnje, da bosta upoštevala razglase, ki jih Benetke objavljajo v zvezi z žitom in stročnicami, tako kot jih upoštevajo drugi Benečani.

Puljčani pa so obljubili: – 1. da bodo za vsako floto petnajstih galej, ki jo bodo s posadko in orožjem opremile Benetke, na svoje stroške opremili po eno galejo in jo dali na razpolago; če bo flota štela več galej, bodo sami opremili le po eno na vsakih petnajst beneških. Če se bodo Benetke zapletle v vojno na Jadranu tostran Dubrovnika in Ancone, se bodo Puljčani, takoj ko bodo o tem obveščeni, oborožili in prišli na pomoč; če pa bi piratske ali druge sovražne ladje priplule v zaliv severno od Pulja, da bi prizadevale škodo Benetkam, bodo Puljčani sovražnika napadli z vsemi svojimi silami; – 2. da bodo Benečani v Pulju in na pripadajočem ozemlju uživali popolno varnost, kakršno uživajo v samih Benetkah; – 3. da bodo Benečani oproščeni dajatve *maiatica* in starja vina, ki so ju dotlej morali plačevati ob vsakem vstopu v mesto, in bodo lahko prosto vstopali v mesto ter ga zapuščali brez vsakršnih dajatev, razen vstopnega davka v pristanišču; – 4. da bodo v morebitnih sporih med Puljčani in Benečani v primeru, da Benečan toži Puljčana, sodniki razsodili v skladu s *puljskim običajem*; če Puljčan toži Benečana, pa bodo sodniki zagotovili pravično sodbo po običaju beneškega sodišča; – 5. v ta namen so morali Puljčani beneškemu dožu in beneškemu komunu v Pulju zagotoviti spodobno stavbo v bližini vrat sv. Marije iz samostana (*S. Maria de Monastero*) ob pristanišču, kjer bi lahko bil sedež njegovega sodišča (*sui domini iudicium*) in kjer bi lahko bil nastanjen

³⁹ Benussi, "Nel medio evo", str. 364–368.

tudi sam dož ali katera koli oseba po njegovi želji; – 6. dož je prisegel, da bo Puljčane varoval in jim pomagal braniti se pred sovražniki tako na kopnem kot na morju. Če bo sovražnik oblegal mesto Pulj z morja, ga bo prišel dož osvoboditi z vso svojo floto, če s kopnega, pa bo na pomoč poslal 100 mož ali eno galejo ali eno *peato*, kakor se mu bo zdelo najustreznejše; – 7. in še, Puljčanom je morala biti v Benetkah zagotovljena enaka varnost za osebe in stvari, kakršno so uživali sami Benečani.

S poglobljenim branjem navedenih dokumentov od leta 1145 pa vse do začetka 13. stoletja, pa lahko rekonstruiramo obrede prisege zvestobe in pomiritve, kot so se kazali v obredu reševanja sporov, ki so lahko trajali tudi po več mesecev ali let. Po medsebojnem dogovoru med skupnostmi v sporu je sledila še javna zaključna svečanost, s katero so simbolno uprizorili pogloblitve tri faze obreda: dar/poklon (izkazovanje ponižnosti) s simbolno gesto ponižanja (*flexibus genibus*) in potrditvi podreditve (*immixtio manuum*) med fevdalnim gospodom in vazalom v obredu investiture⁴⁰ oziroma med razžaljenim in žalivcem v običajnem sistemu reševanja sporov, prisege zvestobe, to je premirje oziroma prijateljstvo (*amici – inimici*),⁴¹ ter v zaključni tretji fazi s sklenitvijo miru, kar so vse praviloma potrdili še z javno svečanostjo (ceremonijo), kjer so bile uprizorjene vse te tri faze z običajnimi frazami, predmeti (npr. prisega na bibliji) in gestami, kot npr. omenjena gesta ponižanja ali zaključni spravi poljub miru (*osculum pacis*)⁴² med pogloblitvama predstavnikoma sprtih strani.

Fidelitas – podložnost ali zaveznštvo?

Glede na našete medsebojne pogodbene obveznosti kar malce bega stališče, ki ga je zavzel Kandler, za njim pa so ga prevzeli tudi De Franceschi, Benussi in De Vergottini, da je šlo zlasti pri puljski fidelitas iz leta 1145 za podreditev, za veliko izgubo v korist Benečanom, za upiranje in sovražnost oziroma celo vojno⁴³

---

⁴⁰ Prim. Jacques Le Goff, *Za drugačen srednji vek. Simbolno obredje vazalstva* (Ljubljana: Studia Humanitatis, 1985), str. 383–421 (dalje: Le Goff, *Za drugačen srednji vek*).

⁴¹ Kandler, *CDI*, I, str. 280.

⁴² Prim. Darko Darovec, *Vendetta in Koper 1686* (Koper: Založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2018), str. 38–59 (dalje: Darovec, *Vendetta in Koper 1686*); Sergio Marinelli, "La pacificazione, non la vendetta", *Acta Histriae* 25, št. 1 (2017), str. 109–120; Žiga Oman, "Grundstöer – Devastation as Vengeance for Homicide Among Sixteenth-Century Carniolan Peasants", *Annales. Ser. Hist. Sociol.* 28, št. 3 (2018), str. 477–494; Angelika Ergaver, "First my Brother, then a Blood-taker, then my Brother Forever". The Efficiency of the Traditional Peace-making Custom in Early Modern Age Montenegro and the role of the Venetian Authorities in the Peace-making Process", *Acta Histriae* 25, št. 1 (2017), str. 179–206; Ana Pejanović, "Rekonstrukcija kulturne konotacije idioma 'okinuti (kome) nos'", *Annales. Ser. Hist. Sociol.* 28, št. 3 (2018), str. 523–534; Marco Bellabarba, "Faide e letteratura giuridica nello spazio Trentino-Tirolese del tardo medioevo", *Acta Histriae* 25, št. 2 (2017), str. 235–250.

⁴³ Benussi, *L'Istria nei suoi due millenni*, str. 145.

Pulj, Zlata vrata z delom obzidja; J. Lavalée, *Voyage pittoresque et historique de l'Istrie et de la Dalmatie*, Paris, 1802 (Wikimedia Commons)

med istrskimi mesti in Benečani ipd., kar naj bi privedlo do sklenitve istrskih *fidelitas*. Ne v primeru koprsko-izolske ne puljske *fidelitas* ni nobenih zgodovinskih omemb kakršnega koli predhodnega spora, kaj šele odkritega spopada, ki bi terjal žrtve. Jasno je, da je šlo večinoma za potrditev običajev in navad, ki so jih tedaj izrazili na sodoben način: z ritualom po običaju in (tokrat morda prvič še) s pisnim dokumentom.

Istrska obalna mesta so se bila vsaj še iz časa rimske nadvlade sposobna dogovoriti, da so skupno prispevala za floto, ki je varovala Jadran.⁴⁴ Zato določilo v obeh *fidelitas*, koprsko-izolski in puljski, da bodo mesta prispevala posadko in oborožitev za eno beneško galejo, v kolikor se beneška mornarica poda na odpravo z več kot 15 galejami na črti Ancona–Dubrovnik, prav gotovo ne predstavlja ne novosti ne težke dajatve ali podrejanja, temveč le skupno organizacijo obrambe.

Prav tako so se glede dajatev in drugih obveznosti iz *fidelitas* iz leta 1145 tako Koprčani z Izolani kot Puljčani v večini primerov zavezali spoštovati že uveljavljene odvisne odnose: še več, tako kot se je Benečanom na Puljskem lahko sodilo po njihovem običaju, torej beneškem, se je lahko sodilo Puljčanom po puljskem v Benetkah. Formulacije, kot so "*in omni tempore pacis et*

⁴⁴ Kandler, *CDI*, I, l. 1145, str. 271.

werre" (v miru in vojni) ali tiste o enakopravnem statusnem položaju Istranov v Benetkah ("*in Venecia ita salvi et securi esse debent cum omnibus suis rebus velut ipsi Venetici*"), ko so si obljubili medsebojno pomoč v obrambi na morju in ko so se Benečani zavezali, da bodo takoj priskočili na pomoč z ladjevjem in 100 možmi, če bi kdor koli ogrožal Puljčane na kopnem ali na morju,⁴⁵ kažejo na to, da gre pri istrskih *fidelitas* iz leta 1145 za sklepanje pravih zavezništev po tedanjem običajnem pravu, ki je bilo izraženo s samim ritualom in ritualnimi gestami, besedami, simboli. Prisega zvestobe v obravnavanem obdobju ni bila nič novega, znana je iz rimskega, germanskega in drugih običajev, vendarle je prisega, še zlasti prisega zvestobe, predstavljala eno od pglavitnih značilnosti fevdalne pravne ureditve. Ker gre za pravni akt, je samo izrekanje (in sprejemanje) prisege potekalo v javnosti, skladno z lokalnimi običaji pa vendarle v okviru nekih skupnih (vsaj evropskih) obrednih značilnostih. Še posebno od konca 11. stoletja dalje pa so pristojni notarji ali notarski uradi začeli te javno-pravne obrede tudi zapisovati, zlasti potem, ko je notarski poklic z razvojem pismenosti in (univerzitetnega) izobraževanja pridobil javno-pravno veljavo in ugled, "saj so bili sposobni postreči s konkretnimi odgovori vsakomur, ki je želel zaščititi svoje interese ne več z orožjem, temveč z zakonom," kot se je izrazil Irnerij (1050 – pribl. 1130), prvi glosator.⁴⁶ Obred pa je prav tako še vedno bil sestavni del družbenega življenja, kot je nenazadnje še danes: ni ga predsednika države, ki ne bi prisegel ob nastopu svojega položaja.

Sam ritual, ki se je opravljal pred občinstvom, je kolektivno sprejeto in odobreno javno-pravno dejanje, saj ga odobri vsa skupnost. V skladu s tem so bili rituali v javnem interesu, nenazadnje tudi kot kohezivni element, saj so mnogi ob določeni uri in na določen kraj pritegnili množice ljudi.⁴⁷

Ena od najbolj slavnostnih ceremonij je bil zagotovo spravni ritual, pri katerem je (samo)ponižanje žalivca služilo kot kazen za povzročeno škodo, saj se je vsakršna škoda, tako ustna kot materialna žalitev časti, npr. kraja ali umor, dojemala kot sramotenje in ponižanje.

Kako pa je bil videti ta ritual? Spoznamo ga lahko s primerjanjem investiture kraljev, vitezov ali notarjev, pa tudi iz rituala običajnega sistema reševanja

---

⁴⁵ "... manutene et adiuvere contra eorum inimicos quum eos et Polam eorum civitatem obsederint per terram vel per aquam: si enim aliquando aliqua gens super eos veniens eorum civitatem navigio obsederint, tunc Nos cum nostro navigio eis succurrere ac nostra auxilia prebere debemus ad eorum inimicos debellandos et ab eis expellendos. Si vero a terra obsidionem eis posuerint, tunc eis cum centum hominibus succurrere debemus aut cum galea aut cum platis prout portunum nobis fuerit: ipsi quoque Polisani in Venecia ita salvi et securi esse debent cum omnibus suis rebus velut ipsi Venetici." (Kandler, *CDI*, I, l. 1145, str. 269).

⁴⁶ Manlio Bellomo, *L'Europa del diritto comune* (Rim: Il Cigno G. G. Edizioni, 2011), str. 71.

⁴⁷ Pierre Bourdieu, *Le sens pratique. La transgression déniée* (Pariz: Les Éditions De Minuit, 1980), str. 391–392.

konfliktov.⁴⁸ Za zakonitost in legitimnost rituala je jamčilo občinstvo, ki je prisostvovalo ceremoniji, ta pa je potekala v skladu z znanimi načeli, gestami, frazami in predmeti, ki predstavljajo pomembno kulturno dediščino vsake skupnosti; posebej zanimivo pri krvnem maščevanju ali poročnem obredu ali celo investituri kraljev, vitezov in notarjev⁴⁹ je dejstvo, da je bila zelo razširjena osnovna tridelna struktura ritualov iz zelo podobnih simbolnih pomenov. V srednjem in na začetku novega veka je Evropa poznala naslednje glavne faze rituala:

1. *poklon (homagium)*, obljuba, prošnja, daritev/ponudba podreditve, sprejetje podreditve/ponudba zaročnega prstana, sprejetje prstana/daritev druge strani, reciprociteta: škoda ali žalitev, nasprotna škoda ali žalitev – pokora, sporazum; izražen z gesto ponižanja (*immixtio manum – flexibus genibus*);
2. *prisega* (na Sveto pismo, križ, prisežni kamen ...): premirje/zaroka⁵⁰ – prisega zvestobe; prisega premirja/prijateljstva;
3. sklepno dejanje: *investitura* (z žezlom, mečem, prstanom ...)/poročni obred, poljub/ sklenitev miru (*amor*), ki se je tudi končala s pravim poljubom (*osculum pacis – amor*), ki je pogosto vodila k *poroki* ali vsaj bratstvu in botrstvu⁵¹ med predstavniki sprtih strani, s čimer naj bi se ponovno vzpostavili "prijateljski odnosi, obnovile krvne vezi, zavezništva pa se znova okrepila".⁵²

⁴⁸ Prim. Darovec, *Vendetta in Koper 1686*, str. 61–96 in 115–146; Claudio Povollo, "Feud and Vendetta: Customs and Trial Rites in Medieval and Modern Europe, A legal-anthropological approach", *Acta Histriae* 23, št. 2 (2015), str. 207–215 (str. 195–244).

⁴⁹ Prim. Darko Darovec, *Auscultauerint cum notario: notai e vicedomini istriani all'epoca della Repubblica di Venezia* (Benetke: Cafoscarina, 2015), str. 53–67.

⁵⁰ *Fidancia seu treuga*: Rolandinus Rudolphi de Passageriis, *Summa Totius Artis Notariae* (Benetke, 1546), anastatični ponatis, ur. Consiglio Nazionale dei Notariato, Amaldo Forni Editore (Bologna, 1977), str. 158v (dalje: Rolandinus, *Summa Totius Artis Notariae*).

⁵¹ Edward Westermarck, *The Origin and Development of the Moral Ideas*, zv. I (London: Macmillan and Co., 1906), str. 74–99).

⁵² William Ian Miller, *Bloodtaking and Peacemaking, Feud, Law and Society in Saga Iceland* (Chicago–London, The University of Chicago Press, 1990), str. 80. O zanimivem primeru iz leta 1785 poroča Miklošič, ki opisuje, kako sta se dve črnogorski plemeni po dolgem krvnem maščevanju sklenili pobotati pred beneškimi oblastmi (obalna področja Črne gore so bila del Beneške Albanije). Odškodnina je bila opredeljena zgolj s številom bratstev in botrstev, potrebnih kot jamstvo za mir (Franz Miklosich, *Blutrache bei den Slaven* (Wien: Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Classe, 1888), str. 190–194 (str. 127–210)). Druga zanimivost tega primera je v navzočnosti predstavnikov beneških oblasti, glede na to, da je bila v drugih beneških deželah, skladno s politiko centralizacije (sodne) oblasti, tovrstna praksa že vsaj dvesto let preganjana. Prim. Claudio Povollo, "La pietra del bando. Vendetta e banditismo in Europa tra Cinque e Seicento", *Acta Histriae* 25, št. 1 (2017), str. 21–56; Casals, "Banditry under the Crown of Aragon", str. 581–602; Žiga Oman, "Modern Age, Ancient Customs – Settling Blood in the Eastern Alps between the Late Middle Ages and Early Modernity", *Acta Histriae* 25, št. 1 (2017), str. 153–178; Andrew Vidali, "Interrelazioni tra pena del bando, faida e aspetti costituzionali: Venezia e la Terraferma, secoli XV–XVI", *Acta Histriae* 25, št. 2 (2017), str. 261–284; Stuart Carroll in Umberto Cecchinato, "Violence and Sacred Space in Early Modern Venice", *Acta Histriae* 27, št. 3 (2019), str. 561–580.

Vse tri faze, ki trajajo različno dolgo, so praviloma ponovljene v zaključni javni svečanosti, tako da so jih vsi dojemali kot dejanje, ki ima pravno vrednost. Ritual se začne in konča z reciprociteto in posredovanjem skupnosti. Ritual poklona so izvajali ne samo v verskih, temveč tudi upravnih in pravnih zadevah; skozi ponižanje/ponižnost je izražal vrednostni sistem družbe ali odražal njegove norme; tako je sistem reševanja konfliktov v resnici opravljal vlogo družbenega povezovanja. Zatorej ne preseneča, da je sama gesta poklona, daritve, kot obrednega dela ceremonije, vedno zasedala najvidnejši položaj.⁵³ In prav v poklonu lahko tudi v običajnem sistemu reševanja konfliktov prepoznamo obredne geste ponižanja, pokore in prošnje za odpuščanje: ugotovimo lahko, da se prakse pokore v krščanski tradiciji približajo temu vzorcu.⁵⁴ Verjetno v srednjeveškem zgodovinopisju ni več nobenega dvoma, da je bil poklon dejansko del ceremonije, ki je odražal pokoro in ponižnost, po drugi strani pa vzpostavljala reciprociteto in enakost, simbolni sprejem v družino, zavezništvo.⁵⁵

Reciprociteta se je izvajala ali med seniorjem in vazalom v primerih fevdalne investiture ali v sistemu reševanja konfliktov med razžaljenim, ki mu je bila storjena krivica, in žalivcem, ki jo je povzročil. Tudi v tem smislu je treba interpretirati istrske *fidelitas* Beneški republiki oziroma beneškemu dožu, ki je kot predstavnik pomembnega in samostojnega komuna tedaj nastopal v vlogi gospoda (*dominus*), seniorja.

Takšno prakso v aktu prisege zvestobe Koprčanov in Izolanov jasno izpričuje zaključni zapis, da je bil dokument sestavljen v kuriji doža Pietra Polanija v prisotnosti njegovega sodnika in svetovalca.⁵⁶ Lahko si predstavljamo, da je bil prizor podoben tistemu na sliki iz dvorane beneškega Velikega sveta, ko dož Marino Grimani sprejema perzijske odposlance okoli leta 1600, ali tistemu na sliki Domenica Tintoretta o vdaji Zadra leta 1202.

Toda medtem ko se je decembra 1145 delegacija Koprčanov in Izolanov⁵⁷

---

⁵³ "Caerimonia in terra domini concedentis generaliter habebat ut manifestum obsequium sit, e.g. Simon IV Montis Fortis qui die 10 Aprilis 1216 Meleduni in Domanium regalis ratione borum feudorum bomagium ligium reddit ad Philippum II. Ritus cum fide et bomagio elementa duo inseparabilia praebet, investitura logice subsequens est." (<https://la.wikipediain.org/wiki/Homagium>, pridobljeno: 7. 10. 2020). Poklon je znak ali izraz spoštovanja ali vdanosti nečemu ali nekomu, včasih izražen s preprosto izjavo, pogosto pa tudi na kakšen bolj posreden način, z umetniško ali pesniško aluzijo. Denimo, moški lahko naredi poklon ženski s čaščenjem njene lepote in drugih lastnosti ([https://en.wikipedia.org/wiki/Homage_\(arts\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Homage_(arts))), pridobljeno: 7. 10. 2020).

⁵⁴ Prim. Geoffrey Koziol, *Begging Pardon and Favor, Ritual and Political Order in Early Medieval France* (Ithaca–London: Cornell University Press, 1992); Stuart Carroll, "Revenge and Reconciliation in Early Modern Italy", *Past and Present* 233 (2016), str. 101–142; Žiga Oman, "Enmities and Peacemaking among Upper Carniolan Peasants in Early Modernity", *Acta Histriae* 27, št. 3 (2019), str. 673–712.

⁵⁵ Le Goff, *Za drugačen srednji vek*, str. 387–421 in 449–455.

⁵⁶ *Actum est in curia Domini nostri Petri Polani Ducis in presentia iudicum et sapientium eius* (Kandler, *CDI*, I, l. 1145, str. 270).

⁵⁷ Delegacijo se sestavljali: "Almericus Gastaldio et Adalperus notarius et Rentulfus iudex" v imenu "populus Justinopolis idest Caput Istriae et cum Insula". (Kandler, *CDI*, I, l. 1145, str. 270).

Gabriele Caliari, Dož Marino Grimani sprejema perzijske odposlanca okoli leta 1600; Benetke, Doževa palača (Wikimedia Commons)

odšla poklonit dožu v Benetke, je beneški dož Pietro Polani po poklon Puljčanov očitno prišel kar v Pulj.

V puljskem dokumentu iz istega leta in meseca (decembra 1145) sicer pogrešamo podatek, kdo ga je zapisal, vendar glede na dejstvo, da se hrani v beneškem arhivu in da so ga podpisali vidni predstavniki puljskega komun, lahko sklepamo, da ga je sestavil notar doževe pisarne. Da pa je bil beneški dož Pietro Polani osebno prisoten na tej ceremoniji v Pulju, nas lahko prepriča dejstvo, da je v puljskem dokumentu beneški dož omenjen takoj na začetku, ko mu zvestobo priseže celotno puljsko ljudstvo,⁵⁸ še bolj pa dikcija zadnjega odstavka, v katerem se dož v svojem imenu ter v imenu celotnega beneškega komun zaveže, da bo Puljčane branil pred vsemi njihovimi sovražniki, najsi

⁵⁸ "*Nos quidem Populus Polisanus de Civitate et omni Comitatu a maiore usque ad minorem qui ad iurandum faciendum aptus est ab bodierno in antea usque in perpetuum integram fidelitatem super Sancta Dei Evangelia iuramus Deo et Beato Marco Apostolo et Evangeliste ac D. Petro Polano Duci Venetiarum sive totius Venetie Comuni ...*" (Kandler, *CDI*, I, l. 1145, str. 268).

Domenico Tintoretto, Predaja Zadra; Benetke, Doževa palača (Wikimedia Commons)

bodo prihajali po kopnem ali po morju.⁵⁹ Na koncu dokumenta so se v imenu celotne puljske skupnosti podpisali: "Henricus Comes. Pencius locopositus. Andreas de Locoposito. Ursus. Petros Sclavus. Polianus Odiberti filius. Andreas Malavolta. Adam. Arpus de Tribblo. Otto de Rantolfo. Odiberto filius Domini Andree. Johannes Masaro Judex. Arthuiccus Judex et universus Populus hoc sacramento firmavit."⁶⁰

Skladno s tedanjim običajem lahko torej iz dokumenta razberemo, da je bila za to priložnost organizirana prava ceremonija, s katero so Puljčani, poleg

⁵⁹ "Nos autem Petrus Polanus Dei gratia Dux Venetie Dalmacie atque Croacie cum nostro Comuni Veneciarum sub sacramento securitatis stabilimus Polisanos nostros fideles manutenere et adiuvare contra eorum inimicos quum eos et Polam eorum civitatem obsederint per terram vel per aquam ..." (Kandler, *CDI*, I, l. 1145, str. 269. Prim. De Franceschi, *L'Istria*, str. 106). V prisegah zvestobe istrskih mest iz leta 1150 je med drugim jasno zapisano, da so jih izrekli Dominicu, sinu doža Dominica Maurocenija, in Marku Gradonicu, poveljniku beneškega ladjevja, ki sta istrska mesta "obiskala" v imenu doža. Prim. Carli, *Delle antichità italiane*, IV, 1795, str. 269–272. V puljski listini iz leta 1145 pa je dož imenovan v prvi osebi.

⁶⁰ V opombi k temu dokumentu Kandler pojasni tudi navzočnost nekega grofa: "V dokumentu se kot grof omenja neki Henrik, za katerega lahko domnevamo, da ni bil grof Pulja v ožjem pomenu, saj so istrski grofje hkrati imeli oblast tudi nad Krasom. Dokler je obstajala Beneška republika, torej do leta 1797, je puljski podestat nosil naziv puljski grof. Obstajale so tri grofije: prva je bila kraška, ki je segala od Trsta in Timava do Dragonje; druga je bila istrska, in se je raztezala od Dragonje do Limskega kanala ob Rovinju; tretja, ki je segala od Limskega kanala do Pulja, pa se je imenovala puljska grofija." (Kandler, *CDI*, I, l. 1145, str. 269).

zavez o medsebojni pomoči, beneškemu dožu in njegovim naslednikom podarili palačo, ki tudi nosi ime doževa palača.⁶¹ To je bil verjetno poglavitni razlog, da so doža pritegnili v Pulj, Benečani pa so s svojim obiskom izkazali spoštovanje do "tedaj po prebivalstvu in ozemlju največjega in osrednjega mesta v Istri",⁶² ter dobili priložnost, da so se v mestu tudi pravosodno in vojaško utrdili.

Zaključek

Sklepamo torej lahko, da je v 12. stoletju obstajal obojestranski interes med Benečani in istrskimi obalnimi mesti za varno trgovanje in učinkovitejše skupno izvrševanje obrambe na morju in na kopnem. Če bi poskušali aktualizirati tedanje dogajanje, bi ga lahko primerjali s procesom oblikovanja Evropske unije, le da na manjšem območju. Določila aktov *priseg zvestobe* iz let 1145 in 1150 namreč ne kažejo na to, da bi šlo za kakršen koli predhodni spor ali celo spopad, zaradi česar naj bi se istrska mesta morala podrediti Benetkam; če bi bilo to res, bi bila v dokumentu zagotovo kakšna omemba spora oziroma spopadov in sklenitve miru, kot je npr. v že navedenem dokumentu iz leta 933,⁶³ ki so ga poleg istrskega mejnega grofa Winterja potrdili Puljčani, Novigrajčani, Pirančani, Koprčani, Miljčani in Tržačani, ali kot je razvidno iz listine iz leta 1153, ko sta puljski kler in ljudstvo potrdila mir z Benečani.⁶⁴ O sklepanju miru v dokumentih iz let 1145 in 1150 ni omembe.

V prisegi zvestobe iz leta 1145 je torej šlo za sklepanje zavezništva pri organizaciji nadzora nad morskimi trgovskimi potmi, pri čemer so bili pokrovitelji seveda Benečani kot večje mesto z bolj razpredeno upravno-politično in vojaško organizacijo. To še potrjuje dejstvo, da niso le Koprčani ali Puljčani prisegli zvestobe dožu, temveč je tudi beneški dož v imenu beneškega komuna Istranom prisegel, da jih bo varoval (*sub sacramento securitatis*) pred vsemi sovražniki, tako na morju kot na kopnem, kar je podkrepil s konkretno navedbo predvidenih ukrepov. Poleg te zaveze je dož še zagotovil, da bodo prebivalci istrskih mest, ki so z Benečani sklenili prisega zvestobe, v Benetkah varni z

⁶¹ Kandler, *CDI*, I, l. 1145, str. 268–269.

⁶² De Franceschi, *L'Istria*, str. 106.

⁶³ "*Cum nos Uuintharius et homines nostri invasimus res proprietatum de...*" "*pax cum nobis et cum nostro populo esset, et negocia Venetici cum Ystriensibus exerceret, sicut soliti fuerant facere. ... ut pro Cbristi amore pacem faceret, et malum pro malo non redderet, sed, qui in contra legem factum haberet, secundum sententiam pacti emendaret.*" (Kandler, *CDI*, I, l. 933, str. 157).

⁶⁴ "*... de iniuria et dampno quod Nobis intulistis cum galeis quinquaginta nostra culpa, ...*" "*...quia personas tam nostras quam uxorum et filiorum et filiarum iure belli captas ...*" "*sine aliqua datione et violentia tenemus firmam pactionem et transactionem etiam per sacramentum ...*" (Kandler, *CDI*, I, l. 1153, str. 280).

vsem svojim premoženjem, kot je to veljalo za Benečane.⁶⁵ Prisege zvestobe so se vselej izrekale (fevdalnemu) gospodu in dož je bil gospod v Istri, to so mu cesarske oblasti priznavale že vsaj od leta 933.⁶⁶

Prisege zvestobe istrskih mest iz leta 1150 (Poreč, Rovinj, Umag, Novigrad in Pulj) prav tako ne omenjajo nobenih sporov ne spopadov ne sklepanja miru.⁶⁷ V vseh primerih gre za izrekanje zvestobe, kot je bilo tedaj v običaju investiture vitezov ali vazalov oziroma pri podeljevanje fevdov. Istrska mesta so se tedaj zavezala prispevati k skupni obrambi z določenimi dajatvami in sodelovanjem v (pomorskih) vojaških odpravah na črti Ancona–Zadar, toda za celotno organizacijo obrambe so skrbeli Benečani. Poleg tega pa je bila Puljčanom še naložena dolžnost, da skrbijo za varnost na morju med Medulinom in Rovinjem, ujete roparje pa skupaj z njihovimi plovili pošiljajo dožu.⁶⁸ Posebnost istrskih priseg zvestobe iz leta 1150 je v tem, da so jih beneškemu dožu v imenu ljudstva izrekli tako predstavniki komuna kot tudi škof oziroma njegovi zastopniki, za razliko od priseg zvestobe Kopra z Izolo in Pulja iz leta 1145, ki so jih izrekli le predstavniki komuna. Verjetno so zato istrski zgodovinarji, zlasti Benussi,⁶⁹ domnevali, da je prišlo leta 1150 do upora pod vodstvom puljskega škofa Vernerija, ki naj bi pripadal cesarski stranki v mestu. V prid te domneve je po njihovem mnenju govorilo tudi dejstvo, da se je februarja 1149 cesar Konrad III. po koncu druge križarske vojne in na poti nazaj iz Grčije po Jadranu izkrcal v Pulju, od tam pa nadaljeval pot po kopnem proti Ogleju in naprej v Nemčijo.⁷⁰

Glede na obojestranske zaveze v prisegah zvestobe iz leta 1145 bi težko zagovarjali mnenje, da bi ti akti pričali o kakšnem posebnem ponižanju istrskih mest; nedvomno so omenjeni istrski zgodovinarji o tem sklepali na podlagi izvedenega rituala prisege zvestobe, ki vključuje gesto ponižanja, kot je značilna za pokoro (*flexibus genibus*), vendar gre pri tem za ritualne geste, ki sicer resda izpričujejo nadrejeni in podrejeni položaj udeležencev, ki pa je bil sestavni del običajnega obreda sklepanj pravnih aktov. Kot je poudaril že Le Goff, sta v obredu prisege vselej navzoča neenakost in enakost: zvestobo se prisega višji

⁶⁵ "... si enim aliquando aliqua gens super eos veniens eorum civitatem navigio obsederint, tunc Nos cum nostro navigio eis succurrere ac nostra auxilia prebere debemus ad eorum inimicos debellandos et ab eis expellendos. Si vero a terra obsidionem eis posuerint, tunc eis cum centum hominibus succurrere debemus aut cum galea aut cum platis prout portunum nobis fuerit: ipsi quoque Polisani in Venecia ita salvi et securi esse debent cum omnibus suis rebus velut ipsi Venetici." (Kandler, *CDI*, I, l. 1145, str. 269).

⁶⁶ "... ut pro dei omnipotentis amore intermitteret se ad dominum Petrum, eminentissimum Ducem, ..." (Kandler, *CDI*, I, l. 933, str. 157).

⁶⁷ Prim. Carli, *Delle antichità italiane*, IV, 1795, str. 269–273.

⁶⁸ "... & si a Medolino usque Ruignum aliquem latronem in mari senserimus, cum si possumus capere debemus, & cum tota navi D. nostro Duci mandare debemus ..." (Carli, *Delle antichità italiane*, IV, 1795, str. 272).

⁶⁹ Benussi, "Nel medio evo"; Benussi, *L'Istria nei suoi due millenni*.

⁷⁰ Za leto 1145 Benussi, *L'Istria nei suoi due millenni*, str. 371; za leto 1150 Benussi, "Nel medio evo", str. 148.

Črnogorski običaj prisige zvestobe in pomiritve; Vialla de Sommières, *Voyage historique et politique au Montenegro* (Pariz, 1820) (Wikimedia Commons)

instanci (gospodu), ko jo ta sprejme, se vzpostavi enakopraven, obojestransko zavezujoč odnos.⁷¹ V primeru priseg zvestobe istrskih mest iz let 1145 in 1150 je ta obojestransko zavezujoč odnos jasno izpričan.

Zato pa nam listina, datirana 2. aprila 1153, kot tudi listina iz leta 1193, potrđita, da je prihajalo do odkritih spopadov in sklepanj miru med Puljčani in Benečani. V listini o sklenitvi miru iz leta 1153 je jasno zapisano, da Puljčani s škofom na čelu po prisegi zvestobe sklepajo mir z beneškim dožem, saj jih je ta moral po njihovi krivdi napasti s 50 galejami.⁷² Puljčane so Benečani prisilili k miru in plačilu odškodnine tudi tako, da so za talce zajeli številne Puljčane, med njimi tudi ženske in otroke.⁷³ O čem podobnem v prisegah zvestobe iz leta 1145 in 1150 ni sledi. Kljub temu pa prav na podlagi listine iz leta 1153 lahko sledimo običajnemu sistemu reševanja sporov.

⁷¹ Le Goff, *Za drugačen srednji vek*, str. 401–405.

⁷² "...de iniuria et dampno quod Nobis intulistis cum galeis quinquaginta nostra culpa, ..." (Kandler, *CDI*, I, l. 1153, str. 280).

⁷³ "... preterea quia personas tam nostras quam uxorum et filiorum et filiarum iure belli captas immunes servastis ..." Ibid.

Na podlagi pripisa Vincenza Joppija k objavi te listine v Kandlerjevem *Codice Diplomatico Istriano* lahko sklepamo, da se je res leta 1150, v tretjem letu doževanja Domenika Morosinija, pod vodstvom doževega sina Dominika in poveljnika beneškega ladjevja Marka Gradonica,⁷⁴ iz Benetk odpravila flota 50 galej in napadla Pulj, nato pa ob zahodno istrski obali dosegla potrditve prisege zvestobe tudi z drugimi istrskimi mesti (Rovinj, Poreč, Novigrad in Umag), ki so tedaj očitno vsaj simpatizirala s puljskim uporom proti Benečanom. Toda očitno so kar tri leta potekala poganja o sklenitvi miru med upornimi Puljčani z njihovim škofom na čelu ter Beneškim dožem v imenu beneške vojvodine in komuna.⁷⁵ V pogajanja so bili vključeni praviloma neodvisni arbitri, ki so jih imenovala sprte strani, zasliševali so priče, opravljali terenske ogleda in zlasti posredovali med predstavniki sprtih strani.⁷⁶ V listini kot zaključnem aktu so jasno poudarili, da so ga podpisali in nanj prisegli predstavniki sprtih strani,⁷⁷ kar pomeni, da se je izvedla tudi javna svečanost z izkazovanjem ponižnosti (*flexibus genibus, immixtio manuum*), zvestobe (*prisega/zakrament*) in miru (*poljub: osculum pacis*).

Dejstvo je, da so v tem obdobju posamezni komuni na podlagi tradicije, gospodarske uspešnosti, razvite notranje samouprave, temelječe na običajnem pravu, ter že s prvimi zapisanimi pravnimi akti, uveljavljale svoje pravice tako v odnosu do papeža, cesarja oziroma njenih pooblaščenecv, kot tudi v odnosu do drugih večjih ali manjših komunov v neposredni okolici. Poleg nasprotovanj in sporov, ki so privedli tudi do številnih pravih vojn med mesti,⁷⁸ pa je med njimi prihajalo tudi do veliko zavezništev. V tej luči moramo obravnavati dogodke v zvezi s sklepanji *prisege zvestobe (fidelitas)* med istrskimi mesti in

⁷⁴ Carli, *Delle antichità italiane*, IV, 1795, str. 272.

⁷⁵ "... *et quia ab antiquo Nos semper tenuistis amice et tractastis benigne et nunc manutenetis ab inimicis et volentibus quietem nostram turbare, ideo Nos omnis Populus Pollensium cum clero et cum omni Comitatu a minimo usque ad maiorem, post fidelitatem quam fecimus Deo et Beato Marco Evangeliste et tibi Domino nostro Dominico Mauroceno Dei gratia Duci Venetie sive totius Venetie Comuni finem facimus firmum tibi et tuis successoribus pacto et transactione communi voto, pari voluntate et sine coactione, ... Insuper paciscentes et transigentes pacto firmamus et sub duple rei stipulatione spondemus ...*". (Kandler, *CDI*, I, l. 1153, str. 280).

⁷⁶ Prim. učbenik/priročnik za bolonjske notarske študente iz sredine 13. stoletja bolonjskega notarja, pravnika in univerzitetnega učitelja Rolandina (Bologna, okoli 1215 – Bologna, 1300): Rolandinus, *Summa Totius Artis Notariae*, str. 158–159v.; Darovec, *Vendetta in Koper 1686*.

⁷⁷ "... *sine aliqua datione et violentia tenemus firmam pactionem et transactionem etiam per sacramentum, quod si quocumque tempore contra banc nostre pactionis et transactionis paginam aliquo ingenio vel fraude ire tentaverimus nos aut nostri heredes non solum reatum periurii incurramus sed componere promittimus auri libras viginti et pactionis paginam firmam perpetuo remaneat.*" (Kandler, *CDI*, I, l. 1153, str. 280).

⁷⁸ Prim. v zvezi z mirovnimi pogodbami med posameznimi severozahodnimi istrskimi mesti v 13. in 14. stoletju, z nazorno opisanimi obredi pomiritve z zaključnimi skupnimi slovesnostmi nekaj sprtih strani in slavljenji ob obloženih mizah: Darja Mihelič, "Posredniki v srednjeveških sporazumih o mejah mestnih teritorijev: severozahodna Istra, 13. in 14. stoletje", *Acta Histriae* 25, št. 3 (2015), str. 309–332.

Benetkami. Sam akt *fidelitas* izhaja iz tedanjega običaja sklepanja pogodb, ki se je odvijal v okviru tradicije rituala in ceremonije tako pri ustoličevanju cesarjev, kraljev, vitezov, notarjev in drugih javnih uslužbencev, kakor tudi v običajnem sistemu reševanja konfliktov.

Dejstvo pa je tudi, da so si Benečani prav z dogovori z istrskimi mesti, s Koprom že v 10. stoletju, nato pa zlasti s prisegami zvestobe (*fidelitas*) v 12. stoletju, od 13. stoletja dalje utrli pot do popolne prevlade nad velikim delom istrskega polotoka, zlasti nad vsemi pomembnimi istrskimi obalnimi mesti vse do propada Beneške republike leta 1797.

Darko Darovec

THE OATHS OF FIDELITY OF THE ISTRIAN TOWNS IN 12TH CENTURY

SUMMARY

In the 12th century, the principal towns of Istria swore an oath of fealty (*fidelitas*) to Venice: Koper and Izola (1145), Pula (1145, 1149, 1153), Rovinj, Poreč, Novigrad, Umag, Piran (1150), and Muggia and Trieste (1202). Was this the subordination or subjection of Istrian towns, or a way of forging alliances among equal communities, while acknowledging the primacy of Venice?

Already three famous Istrian historians from the 19th and first half of the 20th Century, Carlo De Franceschi, Bernardo Benussi and Giovanni De Vergotini, devoted relatively much attention to the issue of the so-called "oaths of fealty" (*fidelitas*), dedicated in the 12th Century to the Venetian Republic by the most important Istrian cities: Capodistria and Isola (1145), Pola (1145, 1149, 1153), Rovigno, Parenzo, Cittanova, Umago (1150), Muggia and Trieste (1202).

Still today, historiography questions whether the purpose of those oaths of fealty (*fidelitas*) was to conclude friendships between the equal communities or was just a form of alliances against common enemies, or were even the subordination of Istrian towns? Or only an act, as said by Kandler, that "*nè importava maggior debito che di non osteggiare e tradire*".

At a different constellation of historical events, these oaths of fealty could probably remain only witnesses of the diversified maritime economic activities between the upper Mediterranean and Central Europe, but subsequent events

clearly testify in support of the fact that those oaths of fealty, dedicated to the Venetian Republic by Istrian towns, were the first step towards the later direct subordination of Istrian towns, the basis of the process which ended only in 1420 with the collapse of the secular power of the patriarchs of Aquileia, while at the same time the basis of the process which led towards the Venetian *Stato da Mar*. In regards to this phenomenon is surprising the fact that at that time the Istrian towns were part of Empire while the Republic of Venice was marked as his enemy.

This paper argues that the above events should be understood and interpreted in accordance with then prevailing system of conflict resolution and within the framework of the ritual: homage, fealty, peace (*homagium, fidelitas, pax*).

The ritual begins and ends with reciprocity and with community mediation. The ritual of homage was applied in religious as well as in administrative and legal matters; through humiliation/humility it expresses the system of values, or a reflection of norms in societies, and thus the system of conflict resolution in fact had the role of social cohesion. Therefore, it is not surprising that the homage itself, the gift, as a ritual phase of the ceremony, always assumes primary position. And precisely in the homage, even in the customary system of dispute resolution, we can find ritual gestures of humiliation, penance, and begging for forgiveness: we can establish that in the Christian tradition penitential practices can be understood as adopting this style. Presumably, in medieval historiography there is no more doubt that homage is in fact the part of the ceremony that expresses penance and humility, and, on the other hand, establishes reciprocity and equality. The reciprocity was applied either between the lord and the vassal for feudal investiture, or, in the custom of conflict resolution, between the injured and the offending parties. And the oaths of Istrian *fidelitas* to the Republic of Venice or to the Doge of Venice, who in his capacity as representative of an important autonomous commune adopted the role of lord (*dominus*), should have been interpreted in this context.

Besides the controversy and conflicts leading to the many real wars between North Adriatic towns, this was also a time in which various alliances were formed. It is in this light that the events related to the drafting of *fidelitas* between the Istrian towns and Venice should be viewed. The act of *fidelitas* itself derives from the custom in the period when contracts were drafted within the traditions of the ritual and ceremony of the investiture of emperors, kings, knights, notaries, and other public officials, but it was also part of the custom of conflict resolution.

VIRI IN LITERATURA

- Kandler, Pietro**, *Codice Diplomatico Istriano (CDI)*, zv. I in II (Trst: Editore Tipografia Riva S.p.A., 1986).
- Weiland, Ludwig**, *Constitutiones et acta publica imperatorum et regum inde ab a. DCCCCXI usque ad a. MCXCVII (911–1197)*.
- Weiland, Ludwig**, *Constitutiones et acta publica imperatorum et regum inde ab a. MCXCVIII usque ad a. MCCLXXII (1198–1272)* (Frankfurt: Monumenta Germaniae Historica, 1893 in 1896).

.....

- Bele, Martin, Ravnikar, Tone in Hozjan, Andrej**, "Današnja slovenska Štajerska v obdobju med letoma 1246 in 1260", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 1–26.
- Bellabarba, Marco**, "Faide e letteratura giuridica nello spazio Trentino-Tirolese del tardo medioevo", *Acta Histriae* 25, št. 2 (2017), str. 235–250.
- Bellomo, Manlio**, *L'Europa del diritto comune* (Rim: Il Cigno G. G. Edizioni, 2011).
- Benussi, Bernardo**, "Nel medio evo, Pagine di storia istriana", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* 13 (1897), str. 309–396.
- Benussi, Bernardo**, *Pola nelle sue istituzioni municipali sino al 1797* (Benetke: A spese della Deputazione, 1923).
- Benussi, Bernardo**, *L'Istria nei suoi due millenni di storia* (Trst: Tipografico G. Caprin, 1924).
- Besta, Enrico**, *Il diritto e le leggi di Venezia fino al dogado di Enrico Dandolo* (Benetke, 1900).
- Pierre Bourdieu, *Le sens pratique. La transgression déniée* (Pariz: Les Éditions De Minuit, 1980)
- Carli, Gian Rinaldo**, *Delle antichità italiane*, Parte quarta (Milano, 1790).
- Carli, Gian Rinaldo**, *Delle antichità italiane*, Parte quarta, Seconda edizione riveduta dall'autore ed accresciuta (Milano, 1795)
- Carroll, Stuart**, "Revenge and Reconciliation in Early Modern Italy", *Past and Present* 233 (2016), str. 101–142.
- Carroll, Stuart**, "From Feud to Enmity", *Acta Histriae* 25, št. 2 (2017), str. 433–444.
- Carroll, Stuart in Cecchinato, Umberto**, "Violence and Sacred Space in Early Modern Venice", *Acta Histriae* 27, št. 3 (2019), str. 561–580.
- Casals, Àngel**, "Banditry under the Crown of Aragon: A Historiography in the European Context", *Acta Histriae* 27, št. 3 (2019), str. 581–602.
- Darovec, Darko**, *Davki nam pijejo kri: gospodarstvo severozahodne Istre v novem veku v luči beneške davčne politike* (Koper: Knjižnica Annales Majora, 2004).
- Darovec, Darko**, *Breve storia dell'Istria* (Videm: Forum, 2010).
-

- Darovec, Darko**, *Vendetta in Koper 1686* (Koper: Založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2018).
- De Franceschi, Carlo**, *L'Istria, Note storiche* (Poreč: Tipografia di Gaetano Coana, 1879).
- De Vergottini, Giovanni**, "L'Impero e la 'fidelitas' delle città istriane verso Venezia", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* 53 (1949) Venezia, str. 87–104.
- De Vergottini, Giovanni**, *Lineamenti storici della costituzione politica dell'Istria durante il Medio Evo* (Rim, Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, 1924).
- De Vergottini, Giovanni**, "La costituzione provinciale dell'Istria nel tardo Medio Evo", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* 38 (1926), str. 81–127, in 39 (1927), str. 9–60.
- Enciklopedija Treccani*, https://www.treccani.it/enciclopedia/sposalizio-del-mare_%28Enciclopedia-Italiana%29/, pridobljeno: 7. 10. 2020.
- Ergaver, Angelika**, "First my Brother, then a Blood-taker, then my Brother Forever" The Efficiency of the Traditional Peace-making Custom in Early Modern Age Montenegro and the role of the Venetian Authorities in the Peace-making Process", *Acta Histriae* 25, št. 1 (2017), str. 179–206.
- Greco, Marcello**, "L'attività politica di Capodistria durante il XIII secolo", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, 49 (1939), str. 1–46.
- Kandler, Pietro**, *Notizie storiche di Pola* (Poreč: Tipografia di Gaetano Coana, 1876).
- Koziol, Geoffrey**, *Begging Pardon and Favor, Ritual and Political Order in Early Medieval France* (Ithaca–London: Cornell University Press, 1992).
- Le Goff, Jacques**, *Za drugačen srednji vek. Simbolno obredje vazalstva* (Ljubljana: Studia Humanitatis, 1985).
- Marinelli, Sergio**, "La pacificazione, non la vendetta", *Acta Histriae* 25, št. 1 (2017), str. 109–120.
- Mihelič, Darja**, "Posredniki v srednjeveških sporazumih o mejah mestnih teritorijev : severozahodna Istra, 13. in 14. stoletje", *Acta Histriae* 25, št. 3 (2015), str. 309–332.
- Miklosich, Franz**, *Blutrache bei den Slaven* (Wien: Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Classe, 1888), str. 127–210.
- Miller, William Ian**, *Bloodtaking and Peacemaking. Feud, Law and Society in Saga Iceland* (Chicago–London, The University of Chicago Press, 1990).
- Muir, Edward**, "The Feuding Spectrum: From the Mountains of Albania to the Court of Charles V.", *Acta Histriae* 25, št. 1 (2017), str. 1–10.
- Muir, Edward**, "The Modern Legacy of a Renaissance Feud: 1511 and 1945", *Acta Histriae* 27, št. 3 (2019), str. 545–560.
- Oman, Žiga**, "Modern Age, Ancient Customs – Settling Blood in the Eastern Alps between the Late Middle Ages and Early Modernity", *Acta Histriae* 25, št. 1 (2017), str. 153–178.

-
- Oman, Žiga**, "Grundstöer – Devastation as Vengeance for Homicide Among Sixteenth-Century Carniolan Peasants", *Annales. Ser. Hist. Sociol.* 28, št. 3 (2018), str. 477–494.
- Oman, Žiga**, "Enmities and Peacemaking among Upper Carniolan Peasants in Early Modernity", *Acta Histriae* 27, št. 3 (2019), str. 673–712.
- Pejanović, Ana**, "Rekonstrukcija kulturne konotacije idioma 'okinuti (kome) nos'", *Annales. Ser. Hist. Sociol.* 28, št. 3 (2018), str. 523–534.
- Povollo, Claudio**, "Feud and Vendetta: Customs and Trial Rites in Medieval and Modern Europe, A legal-anthropological approach", *Acta Histriae* 23, št. 2 (2015), str. 195–244.
- Povollo, Claudio**, "La pietra del bando. Vendetta e banditismo in Europa tra Cinque e Seicento", *Acta Histriae* 25, št. 1 (2017), str. 21–56.
- Ravnikar, Tone in Maver, Aleš**, "Mestno plemstvo v Slovenj Gradcu med 13. in 15. stoletjem", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 55–78.
- Rolandinus, Rudolphi de Passageriis**, *Summa Totius Artis Notariae* (Benetke, 1546), anastatični ponatis, ur. Consiglio Nazionale dei Notariato, Amaldo Forni Editore (Bologna, 1977).
- Schmitz-Esser, Romedio**, "The Revenge of the Dead. Feud, Law Enforcement and the Untameable", *Acta Histriae* 25, št. 1 (2017), str. 131–130.
- Tepavčević, Ivan**, "Pogledi Valtazara Bogišića na Crnu goru i crnogorsko društvo (krvna osveta – između tradicije i modernog društva)", *Annales. Ser. Hist. Sociol.* 28, št. 3 (2018), str. 495–522.
- Vidali, Andrew**, "Interrelazioni tra pena del bando, faida e aspetti costituzionali: Venezia e la Terraferma, secoli XV–XVI", *Acta Histriae* 25, št. 2 (2017), str. 261–284.
- Westermarck, Edward**, *The Origin and Development of the Moral Ideas*, zv. I (London: Macmillan and Co., 1906).
-

Author: **DAROVEC Darko**

Ph.D., Full Professor, Research Adviser

University of Maribor, Faculty of Arts, Department of History

Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenia

Institute IRRIS

Čentur 1f, SI–6273 Marezige, Slovenia

Title: **THE OATHS OF FIDELITY OF THE ISTRIAN TOWNS IN 12TH CENTURY**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 20 (2020), No. 3, pp. 655–688, 78 notes, 12 pictures

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: Venice, Istria, fealty, rites, ceremonies, medieval customs, conflict resolution

Abstract: Still today, historiography questions whether the purpose of oaths of fealty (*fidelitas*), dedicated to the Venetian Republic by Istrian towns from 12th Century, was to conclude friendships between the equal communities or was just a form of alliances against common enemies, or were even the subordination of Istrian towns? Insofar as it was actually a matter of concluding alliances even after the feuds, later vents clearly testify in support of the fact that those oaths of fealty were the first step towards the later Venetian subordination of Istrian towns, the basis of the process which ended only in 1420. This *paper* argues that the above events should be understood and interpreted in accordance with then prevailing system of conflict resolution and within the framework of the ritual: homage, fealty, peace (*bomagium, fidelitas, pax*).